
اخلاق در داروسازی

بر اساس سرفصل مصوب دروس شورای عالی برنامه ریزی
واحد درسی اخلاق در داروسازی دانشجویان دکترای داروسازی

مولفان

عزیز شهرکی واحد

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی زابل

دکتر رسول دیناروند

عضو هیات علمی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر فرشاد حسینی شیرازی

عضو هیات علمی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

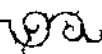
سرشناسه	شهرکی واحد، عزیز، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	اخلاق در داروسازی بر اساس سرفصل مصوب دروس شورای عالی برنامه ریزی ... / مولفان عزیز شهرکی واحد، رسول دیناروند، فرشاد حسینی شیرازی.
مشخصات نشر	تهران: سالمی؛ دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی زایل، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	۱۸۴ ص.
شابک	۶۰۰۰۰ ریال: 978-964-8760-90-3
یادداشت	واژه نامه.
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	اخلاق داروسازی
موضوع	داروسازی - قوانین و مقررات
شناسه افزوده	دیناروند - رسول
شناسه افزوده	حسینی شیرازی، سید فرشاد، ۱۳۴۳ -
شناسه افزوده	دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی زایل
رده‌بندی کنفره	۱۳۴۰ الف ۳ / ۵ / ۱۰۰ RS
رده بندی دیویی	۱۷۴ / ۴
شماره کتاب شناسی ملی	۲۴۳۲۵۰۶

- اخلاق در داروسازی
- تألیف: عزیز شهرکی واحد - دکتر رسول دیناروند - دکتر فرشاد حسینی شیرازی
- ناشر: سالمی - با همکاری دانشگاه علوم پزشکی زایل
- نوبت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۰، شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
- صفحه‌آرایی: مهدی حسینی؛ طرح جلد: محبوبه آشه‌مرادی
- لیتوگرافی: چاپ؛ صحافی: دانش
- بها: ۶۰۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۶۰-۹۰-۳

مراکز پخش و فروش

• نمایشگاه و فروشگاه مرکزی جامعه‌نگر و نشر سالمی
تهران: خ انقلاب - مقابل درب اصلی دانشگاه تهران - خ نهر وازی - خ نظری غربی - شماره ۸۵ تلفن: ۶۶۴۹۳۷۱۶ - ۶۶۴۹۱۹۸۷
فروش اینترنتی: www.jameenegar.com

آن چه انسان را مسجود ملائکه کرد، وجود خاکی او نبود، بلکه شرافتی بود که به واسطه دمیده شدن روح از جانب خدا به او اعطا شده بود. حفظ این شرافت و ارتقاء آن اصلی ترین وظیفه هر انسانی است و اصلی ترین عامل موفقیت در انجام آن وظیفه الهی آراسته شدن به زینتی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم علت بعثت خود را اتمام و اکمال آن اعلام فرمود و آن زینت، همانا مکارم اخلاق است.

خدای بزرگ را بسیار سپاسگزارم که توفیق نوشتاری جدید در زمینه اخلاق در داروسازی جهت دانشجویان دکترای داروسازی حاصل گردید. در کتاب حاضر موضوعات مطرح در اخلاق اسلامی، اخلاق پزشکی، خصوصیات ویژه اخلاقی و شرح وظایف و مسئولیت های دکترای داروسازی و آشنایی با قوانین و تخلفات پزشکی آورده شده است.

امید است که این کتاب بتواند برای کلیه دانشجویان داروسازی و پزشکان این حرفه مفید باشد و در تمام مراحل زندگی صفات نیک و پسندیده را سر مشق قرار دهند، بخصوص در برخورد با بیماران مراجعه کننده و سایر اقشار جامعه که نیاز است با اخلاق نیکو اعتماد آنان را جلب نمایند. با اخلاق نیکو و آموزش این خصلت می توانیم حرفه داروسازی را در جامعه بشناسانیم و این حرفه را روز به روز ارتقاء دهیم. سلامتی و سعادت تمامی خدمتگزاران حرفه بهداشت و درمان را از درگاه ایزد منان خواهانیم.

در سایه اخلاق نیک و خوش رفتاری است که می توان در قلب ها نفوذ کرد. خوش خلقی ضمن آن که باعث پیشرفت امور و توفیق در کارهای شخص و اجتماعی می شود، از مشقت ها و سختی های موجود در جریان کار می کاهد، بازده تلاش جمعی افراد را می افزاید و بالاخره به کمک آن از عهده ی حل هر مشکلی بر می آید.

در پایان بر خود لازم می دانم از زحمات پرسنل انتشارات سالمی، و کلیه همکاران و اساتید بزرگوار که در تدوین این کتاب بنده را یاری نمودند، تشکر و تقدیر نمایم و از خداوند متعال برای آنان توفیق روزافزون را آرزو می نمایم.

آدمی از آدمیان او بود
خوی نکو مایه ی نیکویی است

هر که در او سیرت نیکو برد
نیکی مردم نه نکورویی است

اینجانب آماده دریافت هر گونه پیشنهاد، انتقاد و راهنمایی همکاران می باشم.

عزیز شهرکی واحد

هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی زابل

azizshahraky@yahoo.com

مقدمه

اخلاق داروسازی مانند خود رشته داروسازی دارای شعب و شاخه‌های متعدد است. از این نظر که گستره داروسازی بسیار وسیع است و عرصه‌های مختلفی از جمله علم و فناوری، تولید، توزیع و عرضه دارو و همچنین ارائه خدمات دارویی را شامل می‌شود، اخلاق داروسازی نیز از ابعاد مختلفی قابل بررسی است. برای کسانی که در بخش علم و فناوری فعالیت می‌کنند رعایت اخلاق حرفه‌ای داروسازی عمدتاً "به رعایت اخلاق در پژوهش مربوط می‌شود. داروساز در این حوزه متعهد می‌شود که از تقلب در پژوهش و انتشار نتایج غیرواقعی و دستکاری شده دوری کند و در کارهای حیوانی و ارزیابی بالینی داروها، پروتکل‌های مربوطه را دقیقاً رعایت کند. از این حیث تعهدات محققین دارویی با سایر محققین مشابه است ولی به جهت اهمیت دارو ممکن است کمی سخت‌تر هم باشد. در عرصه تولید، توزیع و عرضه دارو، رعایت اخلاق داروسازی بسیار مهم‌تر است. فعالیت‌های مغایر با اخلاق داروسازی در این عرصه بسیار متنوع است و متأسفانه بسیاری از شرکت‌های دارویی در این زمینه مقصرند. استخدام محققین برای نوشتن مقالات غیر واقعی در مدح یک داروی خاص، طراحی مطالعات ارزیابی دارویی به نحو خاص برای دریافت نتیجه غیر واقعی ولی دلخواه، جلوگیری از انتشار مقالات انتقادی در مورد داروها، ترویج مصرف غیر منطقی دارو حتی فراتر از موارد مصرف رسمی دارو، ارتشاء پزشکان و داروسازان برای تجویز و تحویل داروی خاص به بیماران، وضع انحصار و رانت برای شرکت‌های خاص و ... از جمله این فعالیت‌های غیراخلاقی است. در عرصه ارائه خدمات نیز تعهدات اخلاقی داروسازان متنوع است. از جمله می‌توان به این موارد اشاره نمود: نسخه پیچی در داروخانه باید در حضور داروساز انجام شود، داروساز موظف به راهنمایی و مشاوره بیمار است، داروساز نباید بیمار را به خرید داروی خاص و گرانتر تشویق نماید، داروساز نباید داروهای نسخه‌ای را بدون نسخه تحویل بیمار نماید و... برشمردن همه تعهدات اخلاقی داروساز در عرصه خدمات در این مختصر میسر نیست.

این کتاب ضمن معرفی علم داروسازی و علم اخلاق، به نقش اخلاق در حرفه داروسازی پرداخته و در نهایت انواع تعهدات اخلاق داروسازان تشریح نموده است. اینجانب وظیفه خود میدانم از تلاش همکاران محترم در این عرصه تشکر نموده و مطالعه کتاب را به همه همکاران داروساز خود و همچنین دانشجویان داروسازی توصیه نمایم.

آشنایی و تمرین اخلاق یک ضرورت بشری است. "اخلاق" به اعتبار موضوع آن در تمایز "خوب" از "بد"، از مبحث اولیه ذهنی و عملی است. از آنجا که ویژگی‌های اساسی اشرافیت انسان در پهنه مخلوقات الهی قدرت "انتخاب" اوست، اخلاق به عنوان "معیار انتخاب درست از نادرست" در لحظه لحظه حیات عاقلانه، همراه بودن بشر است. تکاپوی معرفتی علم اخلاق همانا درک معیارهای انتخاب درست، و مسائل این علم "قیاس معیارهای انتخاب" و "حل تقابل محتمل این معیارها با پدیده‌های زیستی" است. از آنجا که انتخاب عاقلانه و مستدل شرط پذیرش دین است، اخلاق پیش‌نیاز اعتقادات ایمانی و باورهای مذهبی است. اینان همه مقدمات برای درک رسالت اخلاقی پیام‌آوران الهی، و اصول هدایتی کتب آمار در عرصه انتخاب‌های زندگی است. علم و اخلاق و یادگیری و تمرین مباحث آن اولی بر هر فعل معنوی و مادی است، تا آنجا که تصور و باور عالم راستین بدون آگاهی و التزام به اخلاق، و فاعل درستکار بدون شناخت و تمرین اصول اخلاقی ممکن نیست. بدین ترتیب اخلاق بستر شکل‌گیری کلیه فعالیت‌های ذهنی و مادی بشر در عرصه‌های گوناگون معنوی، حرفه‌ای و سوداگری است. "برآیند" انتخاب‌های هر انسانی در مسیر زندگی معرف "خلق" اوست که در "عمل" زیرساخت تاملات وی در طول و عرض زندگی و در "بروز" به صفات گوناگون بیانگر شخصیت اوست.

از آنجا که اخلاق تمایز و انتخاب خوب از بد، و درست از نادرست است، اصول و معیارهای اخلاقی دست‌مایه اولیه صغری و کبری لازم در حصول نتایج معنوی و ذهنی، و همچنین فعل و انفعالات ضروری برای ساخت مصنوعات مادی بشری است. "هنر" عرصه تالیف و تمایز محصولات و مصنوعات بشری است. بدین ترتیب از ویژگی‌های هر محصول انتزاعی و یاد مادی راستین و پایدار انسانی رعایت اخلاق در شکل‌گیری و هنر در معرفی آن است با این فرض هنر خود مستثنی از سلسله انتخاب‌های اخلاقی نیست. تطابق هر موضوع معنوی و یا مادی با اصول هستی "درستی" آن موضوع و "صحت" تجلی این درستی در ظرف وقوع آن است. "باور"، محصول درک صحیح‌ها و "ایمان" نهایت باور است. بدین ترتیب، مؤمن شخصی است که به شکلی هنرمندانه در افکار و رفتار زندگی اخلاقی را باور و پیرو باشد. "راه راست" به عنوان کوتاه‌ترین فاصله بین نیت و هدف منتج تفکر و تعامل پویا و لحظه به لحظه شخص در انتخاب‌های درست و تطابق آنها با اصول هستی است. شاهد این همه در تمامی نمونه‌های راستین و پایدار محصولات و رفتارهای بشری در طول تاریخ قابل تمثیل است، آنچنان که اخلاق در تمامی ابعاد بودن بشر اولی و شهود در تمامی یادگارهای بشری هویدا، و مؤمن تجلی هنرمندانه فکر و عمل در راستی‌هاست.

"حیله شیطان" و سوسه بد به جای خوب و نادرست به جای نادرست در انتخاب‌های بشری است. عدم تجهیز و تمرین فرد به علم اخلاق خطر پیروی از وسوسه‌های شیطانی را به دنبال خواهد داشت. در عدم التزام و تمرین زندگی اخلاقی، هرچند که امکانات هستی به دقت و پویایی به کارآمده و محصولات نتیجه شوند، لیکن صحت حاصل نشده، درستی جای سؤال داشته، هنر دلچسب نگشته و پایداری محصولات را تضمینی نخواهد بود.

سیر و نگرش به علم اخلاق و بهره‌گیری از آن در تاریخ بشر نیز بسیار آموزنده و قابل عمل و تفکر است. آنچه از مستندات تاریخی مشهود است، در نگاه اندیشمندان به نام تمدن‌های گذشته یونانی و مدیترانه‌ای که مجذوب زندگی آسمانی بشر در بارگاه خدایان بوده و حیات مادی را به عنوان پدیده‌های دست دومی و نتیجه تنبیه و خشم خدایان می‌دانسته‌اند، اخلاق، ودیعه‌ای پنهان نهفته در روح انسان است. آغاز متن اخلاقی بقراط در حرفه پزشکی با "سوگند به خدایان" تجلی غیرقابل انکار این باور است که "حیات همین است و جز این نمی‌تواند باشد". سوگندنامه پزشکی بقراط هرچند بسیار عالمانه و متفکرانه و دقیق، در عین حال اوج نگاه باورمدارانه به اصول اخلاقی مطلق عجین شده در مفهوم حیات، و انتخاب‌های از پیش تعیین شده در برخورد با مسائل آن است. بیان میلفین اوستایی بسیار متذکرانه و مشتمل بر اصول یکپارچه برای زندگی انفرادی و برخوردهای شخص با جامعه بوده است. اصول سه‌گانه و یکپارچه پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک تعالیم حدود مدارانه‌ای است که حریم پاکی شخصی را بنیان اصلاح اجتماعی قرار داده است. این نگاه اصول‌گرایانه و نصایح محدوده‌های شخصی در تعالیم مکاتب هند و چین نیز مشهود است. اما اخلاق در دست متفکران حاکمان پارس ظهور اجتماعی داشته و شالوده‌بینانه‌ای حقوق بشر هخامنشیان روابط زندگی اجتماعی است.

دنیای تجربی پس از رنسانس اروپا، علم اخلاق را به تحقیقات آزمون و خطای جامعه‌نگرانه، و همچنین اصول تجزیه و ترکیب در شناخت پدیده‌ها و نتیجه‌گیری پژوهشی از آنان کشاند. درگیری ناکارآمد اصول بتنام در تجزیه انواع

سود حاصل از نتایج اعمال به عنوان معیار درست از نادرست، با معیارهای فی‌باده نظری کانت در ارائه قوانین مطلق عالی اخلاقی صرفه نظر از نتایج مرتبط، سردرگمی برداشت‌ها و پیروی اجتماعی از علم اخلاق را بدانجا کشاند که محاسبات ذره‌ای میانجی‌گرایانه رأس مقبول همگان گشت. ظاهراً تغییر دیدگاه علمی از اصول یکپارچه به بررسی‌های ریزسنج و ذره‌ای پدیده‌ها و اعلام نتایج کوتاه و موردی از پژوهش‌های علمی بر مقبولیت معیارهای اخلاقی رأس افزوده است. بدین‌ترتیب دستورات رأس از همان محدودیت‌های نتایج پژوهش‌های علمی برخوردار بوده و ضرایب ارزش‌دهی بالقوه و یا موردی به افعال برای نتیجه‌گیری در انتخاب و یا عدم انتخاب آنها را محدود به پدیده‌های شناخته شده و قابل تجزیه و ترکیب می‌نماید. در عمل اما چندگانگی زیادی در بیانات و پذیرش اخلاقی حاضر مشاهده می‌گردد. ظاهراً مقبولیت آکادمیک اصول رأس، از وسوسه به کارگیری اصول بنتامین در روابط تجاری و اداری نکاسته، و غالب بر نگاه اخلاقی ترجمی در بیانات اخلاقی بشری و فمینیستی و حفاظت از محیط زیست عصر حاضر نگشته است. اخلاق علمی عصر حاضر سرنوشت دیگری دارد. "اخلاق دستورالعملی" تعریف مناسبی برای معرفی اصول بسیار متفاوت اخلاقی در محیط‌های کاری و حرفه‌ای گوناگون خواهد بود. اندک اندک کلمات راستی، منصفانه، انسانی و مودبانه جای خود را به شماره تبصره و ماده‌ها داده، و کدها جایگزین اخلاقیات می‌گردند. بسیاری از این کدها، واکنشی بوده و بطور مثال سرآغاز این دستورالعمل‌ها در حوزه پزشکی را می‌توان در بیانیه‌ها و تجربیات تلخ جامعه بشری منتج از جنگ‌های جهانی جستجو کرد. بدین‌ترتیب هر یک از افعال و مجموعه عملیات بشری زمان حاضر را دستورالعمل‌های اخلاقی بسیاری که برحسب مورد انتخاب‌های درست را دیکته می‌نند احاطه کرده است. حرفه داروسازی نیز از این تجربه خارج نبوده و کدهای اخلاقی بسیاری برای ارائه خدمات داروسازی با اخلاق مطرح گشته است.

اندیشه در تطابق دستورالعمل‌های اخلاقی حرفه‌ای زمان حاضر با ابعاد حرفه‌ای سوگندنامه‌ها و احکام اخلاقی جوامع باستان بسیار آموزنده است: نتیجه آنکه مسائل اخلاقی جامعه بسیار بزرگ چند میلیاردی کنونی علیرغم ظاهر متفاوت، لیکن در نفس همان‌هایی است که خانواده آدم و حوا را مشغول خود ساخته بود. گسترش افراد و مشغولیات آنان انواع همان مسائل اخلاقی را تجلی‌های بسیار گوناگون داده است. مسائل نوع بشر اما، همان چند حرف ساده اعضاء خانواده آدم و حواست، و درستی و نادرستی انتخاب‌های بشری نیز به همان آگاهی و هوشیاری و ابزاری نیازمند است که در ماجرای آدم و حوا مشهود است.

فهرست مطالب

۱۳	فصل اول: تاریخچه رشته داروسازی و گرایش‌های تخصصی
۱۳	تعریف رشته
۱۳	اهداف کلی
۱۶	نقش دانش‌آموختگان در جامعه
۱۸	گرایش‌های تخصصی رشته داروسازی
۲۳	فصل دوم: اخلاق از دیدگاه اسلام
۲۳	تعریف اخلاق
۲۷	پیشینه تاریخی اخلاق اسلامی
۲۹	تعریف علم اخلاق
۳۱	مراحل خداشناسی توحیدی و معرفت نظری
۳۵	فلسفه اخلاقی و نظریات اخلاقی
۴۰	لزوم آموزش علم اخلاق
۴۱	اخلاق از دیدگاه اسلام
۴۳	فوائد اخلاق
۴۹	فصل سوم: جایگاه خدمات پزشکی در معارف اسلامی
۴۹	اهمیت حرفه پزشکی و جایگاه آن در اسلام
۵۱	بیمار و ابعاد انسانی
۵۳	ارزش‌های معنوی بیماری و سلامتی
۶۱	فصل چهارم: جایگاه و نقش اخلاق پزشکی در حرفه داروسازی
۶۱	اهمیت اخلاق پزشکی
۶۲	ارزش‌های اصول اخلاق حرفه‌ای
۶۷	اخلاق کاری و ابعاد آن
۶۸	اهمیت آموزش اصول اخلاقی

تاریخچه اخلاق پزشکی ۷۲

فصل پنجم: ویژگی‌های اخلاقی برای دانشجویان و پزشکان حرفه داروسازی ۸۳

تقوا ۸۳

اجتهاد (تلاش، بازآموزی و پژوهش مستمر) ۸۴

خیرخواهی و آموزش ناصحانه، نظم در امور، مهارت ۸۵

ادای امانت، جلب اعتماد مردم ۸۶

بصیرت، مورد وثوق بودن، شفقت ۸۷

رسیدگی خوب به بیماران ۸۸

رازداری ۸۹

آراستگی به محاسن و مکارم اخلاق ۹۰

تعبد و پای بندی به احکام دینی ۹۱

سعه صدر و انتقادپذیری، عدالت و عدم تبعیض ۹۲

تجدید نظر در رفتار و ارزیابی فعالیت‌ها، عمل به وظیفه و مسئولیت قانونی ۹۳

خصوصیات نمونه یک پزشک داروساز ۹۳

انواع خلق‌های کارکنان ۹۵

فصل ششم: ارتباطات حرفه‌ای ۹۷

تعریف ارتباط ۹۸

عناصر اصلی ارتباط ۱۰۰

ارتباط داروساز با بیمار ۱۰۱

ارتباط داروساز با همکاران ۱۰۸

ارتباط داروساز با جامعه ۱۰۸

ارتباط با کمیته‌های بیمارستانی ۱۰۹

ارتباط با واحدهای پرستاری و سیستم اداری بیمارستان ۱۱۰

فصل هفتم: وظایف دانشجویان پس از پایان دوران کارآموزی و کارورزی ۱۱۱

وظایف دانشجویان پس از پایان دوران کارآموزی و کارورزی ۱۱۲

شرح وظایف رئیس بخش خدمات دارویی در مراکز درمانی ۱۱۲

۱۱۳		اهم فعالیت‌ها و شرح وظایف مسؤول فنی داروخانه بیمارستان
۱۱۴		وظایف داروساز بالینی
۱۱۵		وظایف پزشک داروساز در داروخانه و مراکز خدمات دارویی
۱۱۶		وظایف دکتر داروساز در داروخانه بیمارستان
۱۱۶		وظایف دکتر داروساز در صنعت
۱۱۷		وظایف پزشک داروساز در کمیته دارو و درمان
۱۲۱		فصل هشتم: شناخت بیمار و موضوعات اخلاقی، قانونی
۱۲۱		داروساز و شناخت بیمار
۱۲۵		مسئولیت‌های قانونی و اخلاقی
۱۲۸		اقسام قصور
۱۳۳		محدوده عمل و وظایف قانونی
۱۳۳		فعالیت‌ها و مسئولیت‌ها در فرایند مراقبت از بیمار
۱۳۵		مسائل مربوط به رضایت بیمار و امتناع بیمار از دارودرمانی
۱۳۸		مواردی از سهل انگاری و اشتباهات دارویی
۱۴۰		منشور حقوق بیمار در ایران
۱۴۱		حقوق بیماران در مورد دارودرمانی
۱۴۲		منشور حقوق بیمار در داروخانه
۱۴۳		آسیب شناسی اخلاق داروسازی
۱۴۵		حل معضلات اخلاقی
۱۴۹		فصل نهم: اصول اخلاقی در تحقیقات
۱۴۹		اهمیت اصول اخلاقی در تحقیقات
۱۵۱		ملاحظات اخلاقی در پژوهش
۱۵۲		کدهای اخلاقی حفاظت از آزمودنی انسانی در پژوهش‌های علوم پزشکی
۱۵۶		بیانه‌های جهانی در اخلاق پزشکی
۱۶۵		فصل دهم: آشنایی با قوانین و مجازات‌های اسلامی
۱۷۹		منابع